

**Європейський суд з прав
людини. Умови та алгоритм
подання заяви до суду і
рішення суду щодо України
(2025-2026 рр.)**

Повний практичний посібник, який розкриває умови та алгоритм подання заяви до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) та рішення суду щодо України. Книга містить детальний опис роботи ЄСПЛ, його структури, повноважень, та процесу прийняття рішень.

Посібник призначений для юристів, адвокатів, правозахисних органів, суддів та громадян, які бажають ознайомитися з процедурами та практикою ЄСПЛ.

ВВЕДЕННЯ.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) – це міжнародний судовий орган (міжнародна судова установа) регіонального рівня, який знаходиться на постійній основі в місті Страсбург (Франція) в Палаці прав людини.

Адреса ЄСПЛ: European Court of Human Rights, Council of Europe, 67075, Strasbourg-Cedex, France, www.echr.coe.int, fax: +33 (0)3 88 41 27 30.

ЄСПЛ було засновано в 1959 році на підставі Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція), котра передбачила його створення, визначила умови його функціонування та містить перелік прав і гарантій їх забезпечення, яких держави-учасниці Конвенції зобов'язалися дотримуватися та забезпечувати на своїй території.

Наразі 46 держав-членів Ради Європи ратифікували Конвенцію. Україна ратифікувала Конвенцію 17 липня 1997 року.

Перше засідання ЄСПЛ відбулося 23-28 лютого 1959 року, а 18 вересня того ж року було ухвалено його Регламент.

Перше рішення ЄСПЛ було винесене 14 листопада 1960 року (справа «Lawless проти Ірландії»).

До 1998 року ЄСПЛ діяв на непостійній основі і судовий механізм захисту прав людини, передбачений Конвенцією, включав три органи: Європейську комісію з прав людини (первісний розгляд скарг), Європейський суд з прав людини і Комітет Міністрів Ради Європи.

З 01 листопада 1998 року (набрання чинності Протоколу №11 до Конвенції) було докорінно змінено організацію системи ЄСПЛ. З цієї дати ЄСПЛ діє як єдиний судовий орган за Конвенцією на постійній основі, а Комісію було скасовано. З цієї ж дати фізичні особи можуть звертатись до ЄСПЛ безпосередньо.

За час своєї діяльності (1959 – 2026 рр.) ЄСПЛ виніс понад 45 тисяч рішень. Точна кількість винесених рішень щодня змінюється, оскільки суд постійно ухвалює нові акти.

ЄСПЛ розглядає індивідуальні (в основному) та міждержавні (рідше) заяви (справи) та виносить рішення стосовно стверджуваних порушень прав, гарантованих Конвенцією.

ЄСПЛ має право:

- розглядати індивідуальні та міждержавні заяви, подані до Європейського ЄСПЛ з прав людини проти одного або декількох держав – членів Ради Європи або проти Європейського союзу;
- визнавати факт того, що було порушено, те чи інше право заявника;
- присудити заявнику виграну, справедливу компенсацію;
- тлумачити Конвенцію;
- встановлювати факт того, що будь-яке порушення в певній державі має масовий характер через системність проблеми, у зв'язку, з чим наказувати цій державі вжити заходів щодо виправлення цього недоліку;
- розглядати запит Комітету міністрів Ради Європи з питання про те, чи не порушила держава – відповідач своє зобов'язання по виконанню постанов (рішень) ЄСПЛ;
- давати тлумачення раніше винесеної постанови на запит Комітету міністрів Ради Європи;
- виносити Консультативні висновки про тлумачення Конвенції з питань, не пов'язаних з розглядом справ.

Важливою функцією ЄСПЛ є забезпечення неухильного дотримання і виконання норм Конвенції її державами-учасниками. Він здійснює це завдання шляхом розгляду і вирішення саме конкретних справ, прийнятих ним до провадження на основі індивідуальних заяв, поданих:

- фізичною особою;
- групою осіб;
- неурядовою організацією.

Можливе подання заяви на порушення Конвенції державою – членом Ради Європи з боку іншої держави – члена.

Загалом ЄСПЛ виносить три основних види рішень (усього їх понад 10 видів):

- рішення про неприйнятність, оформлене у вигляді листа, адресованого заявнику;
- рішення про неприйнятність або прийнятність у вигляді окремого мотивованого документа, у перекладі українською називається «рішенням» («*decision*»);
- остаточне рішення у справі, іменоване «постановою» («*decree*»);

Тільки в цьому документі ЄСПЛ може визнати порушення прав людини.

Рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання країною-відповідачем, щодо якої вони були винесені.

У статті 20 Конвенції визначається кількість суддів ЄСПЛ, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін Конвенції. Судді, які засідають у ЄСПЛ у своїй особистій якості, повинні відповідати таким критеріям: повинні мати високі моральні якості, а також мати кваліфікацію, необхідну для призначення на високу судову посаду, чи бути юристами з визнаним авторитетом.

Упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися ніякою діяльністю, що є несумісною посадою з їхньою незалежністю, безсторонністю або вимогами виконання посадових обов'язків на постійній основі. Усі питання, які виникають у зв'язку із застосуванням цього пункту, вирішуються ЄСПЛ.

Парламентська асамблея Ради Європи обирає суддів до Європейського ЄСПЛ строком на дев'ять років. Судді не можуть бути переобрані. Суддя може бути звільнений з посади, якщо рішення про його невідповідність встановленим вимогам буде ухвалена іншими суддями більшістю у дві третини голосів (ст. 24 Конвенції).

З 27 червня 2022 року суддею ЄСПЛ від України є Микола Гнатовський.

Стаття 26 Конвенції передбачає, що для розгляду переданих справ ЄСПЛ засідає у складі одного судді, комітетами у складі трьох суддів, Палатами – у складі семи суддів і Великою Палатою – у складі сімнадцяти суддів. Палати ЄСПЛ створюють комітети на встановлений строк.

Коли суддя засідає одноособово, він не розглядає жодної заяви проти Високої Договірної Сторони, від якої цього суддю було обрано.

Комітет може визнати неприйнятною або вилучити з реєстру справ індивідуальну заяву, якщо така ухвала може бути винесена без додаткового вивчення. Кожна така ухвала є остаточною і особа, що звернулася із заявою, не може вимагати її перегляду.

У Палатах, на другому рівні організаційної структури ЄСПЛ, здійснюється більша частина його роботи. Палата приймає ухвали щодо прийнятності та суті міждержавних і індивідуальних заяв, які

не були визнані неприйнятними у комтетах. Як правило, Палата приймає рішення щодо прийнятності окремо від рішення по суті. Палата вповноважена розглядати лише ті справи, які були передані до неї і лише в трьох випадках, відповідно до статті 30 Конвенції, Палата може відмовитись від своєї юрисдикції на користь Великої палати за таких обставин:

- якщо справа, яку розглядає палата, порушує серйозне питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї
- якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може призвести до результату, несумісного з рішенням, постановленим ЄСПЛ раніше;
- якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього.

За клопотанням пленарного засідання ЄСПЛ Комітет Міністрів Ради Європи може одностайним рішенням і на встановлений строк зменшити кількість суддів у складі Палат до п'яти.

Велика палата – третій рівень.

Основні завдання Великої палати включають:

1) перегляд рішень Палат (апеляційна функція);

Справи з Палат ЄСПЛ передаються до Великої палати, якщо вони порушують серйозне питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї, або якщо питання може призвести до суперечності з попередньою практикою ЄСПЛ. Будь-яка зі сторін може звернутися з клопотанням про передачу справи на розгляд Великої палати після того, як Палата винесе рішення;

2) розгляд важливих справ по суті;

Велика палата здійснює розгляд найскладніших справ, які мають прецедентний характер, здатні змінити напрям або розвиток судової практики ЄСПЛ, а також міждержавних справ;

3) консультативні висновки;

Велика палата уповноважена надавати консультативні висновки щодо тлумачення Конвенції на запити Комітету Міністрів Ради Європи.

Рішення Великої палати є остаточними і обов'язковими для виконання державами-учасниками.

Суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, є ex officio членом Палати або Великої Палати. У разі відсутності такого судді або якщо він не може брати участі у засіданнях, Голова

ЄСПЛ вибирає зі списку, поданого заздалегідь цією Стороною, особу, яка засідає як суддя.

До складу Великої Палати входять також Голова та заступники Голови ЄСПЛ, Голови Палат і інші судді, яких визначено відповідно до Регламенту ЄСПЛ. Якщо справа передається до Великої Палати згідно зі ст.43 Конвенції, у Великій Палаті не може засідати жодний суддя з Палати, яка прийняла рішення у справі, за винятком голови Палати і судді, який засідав від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі.

Судова практика Європейського ЄСПЛ з прав людини – це джерело права, що складається на основі рішень цього органу, які спрямовані на захист прав і свобод людини і громадянина.

Судова практика ЄСПЛ є дуже важливим джерелом права для національного правосуддя¹ через прийняття:

– Закону України №3477-IV від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського ЄСПЛ з прав людини»;

Згідно ст.17 Закону №3477-IV суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права;

– постанови Пленуму Верховного ЄСПЛ України №1 від 27 лютого 2009 року «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи»;

Пленум ВСУ у пункті 2 постанови зазначив, що суди повинні застосовувати Конвенцію та рішення ЄСПЛ як джерело права.

Вищий адміністративний суд України в своєму інформаційному листі №1601/11/10/14-14 від 18 листопада 2014 року, адресованого головам апеляційних судів, зазначив наступне: «ЄСПЛ – це міжнародний судовий орган, юрисдикція якого поширюється на всі держави-члени Ради Європи, що ратифікували Конвенцію, та включає всі питання, які стосуються тлумачення і застосування цієї Конвенції у міждержавних справах і справах за заявами окремих осіб. У зв'язку з таким національним врегулюванням і тим, що Україна є державою-членом Ради Європи, практика ЄСПЛ є однією з основ правозастосування, тому рішення ЄСПЛ застосовуються як джерело права під час вирішення адміністративних спорів».

Чимало рішень ЄСПЛ призвели до внесення суттєвих змін у національне законодавство, судову чи адміністративну практику в багатьох сферах.

Завдяки практиці ЄСПЛ Конвенція залишається потужним та динамічним інструментом, який здатен відповідати новим викликам та зміцнювати верховенство права, а також демократію в Європі.

УМОВИ ДЛЯ ПОДАННЯ ЗАЯВИ ДО СУДУ

До ЄСПЛ подають заяву. Саме цей термін використовується в офіційних документах ЄСПЛ та Регламенті (заява про порушення прав), проте в побуті або юридичній практиці цей

Документ часто називають «скаргою».

Звернення обов'язково має бути оформлене на офіційному формулярі заяви ЄСПЛ. Він має сувору структуру, яку необхідно заповнити без пропусків.

Перш ніж заява буде подана до ЄСПЛ, необхідно суворо дотримуватися ряду неодмінних умов.

Так, ЄСПЛ виділяє :

- процесуальні підстави неприйнятності;
- підстави неприйнятності, що стосуються юрисдикції ЄСПЛ;
- неприйнятність, що ґрунтується на суті заяви.

Серед них:

1) предметом заяви можуть бути тільки права й свободи, які гарантуються Конвенцією або її протоколами;

Перелік цих прав є досить широким, але в ньому відсутні деякі права, присутні в українському і новітньому конституційному законодавстві;

Зокрема, Конституція України (Глава 2 «Права і свободи людини і громадянина»), охоплюючи всі права людини, про які йдеться у Конвенції, називає і деякі інші, наприклад: працівники мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; кожен, хто працює, має право на відпочинок; кожен має право на житло, право на соціальне забезпечення та ін. Ці права закріплені в Європейській соціальній хартії, однак юрисдикція ЄСПЛ заснована виключно на Конвенції;

2) відповідно до ст.34 Конвенції ЄСПЛ може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які стверджують про порушення з боку держав-учасниць Конвенції (вони називаються в Конвенції високими договірними сторонами) їхніх прав, визнаних у Конвенції або в протоколах до неї;

Це означає те, що заявнику необов'язково бути громадянином держави – члена Ради Європи або взагалі громадянином держави, на яку він подає скаргу; Найчастіше при розгляді скарг ЄСПЛ доводиться мати справу з так званими прямими (безпосередніми) жертвами, коли безпосередньо звертається та особа, яка стала жертвою порушення її права;

Крім цього, у практиці ЄСПЛ існують і інші поняття жертви. Так, особа може бути визнана потенційною жертвою у разі, якщо вона піддається реальному ризику застосування до неї законодавства, що суперечить Конвенції, і її права, закріплені в Конвенції, будуть порушені. У цьому випадку важливо вказати, чому до заявника застосовні положення законодавства, за яких обставин існує реальний ризик такого застосування;

Непряма жертва: у практиці ЄСПЛ визнано, що особа може відчувати порушення своїх особистих прав і через те, що порушені права іншого. Тому за певних обставин особа може подати скаргу про порушення своїх прав попри те, що саме безпосередньо не зазнавало збитків. Для цього необхідно, щоб у цієї особи з безпосередньою жертвою був близький зв'язок (спорідненість або інше). Найбільш поширеним прикладом є звернення родичів постраждалого з вини державних органів з причини незабезпечення ними належного захисту права на життя, унаслідок чого родичі відчують моральні страждання і несуть матеріальні збитки;

3) заява повинна бути подана не пізніше ніж через 4 місяці після остаточного розгляду питання компетентним державним органом;

Зазначений термін відновленню не підлягає;

4) скаржитися можна тільки на ті порушення, які відбулись після дати ратифікації Конвенції державою;

5) для того, щоб заява була визнана прийнятною по суті, заявник повинен використати всі внутрішньодержавні засоби захисту свого права, і насамперед судові засоби такого захисту;

ЗМІСТ

ВВЕДЕННЯ	3
УМОВИ ДЛЯ ПОДАННЯ ЗАЯВИ ДО СУДУ	8
НОТАТКА ДЛЯ ЗАПОВНЕННЯ ФОРМУЛЯРУ ЗАЯВИ	10
РІШЕННЯ ЩОДО УКРАЇНИ, ВИНЕСЕНІ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ (2025 – 2026 Р.Р.).....	24

Перейти на сайт →